

NUMMER 4

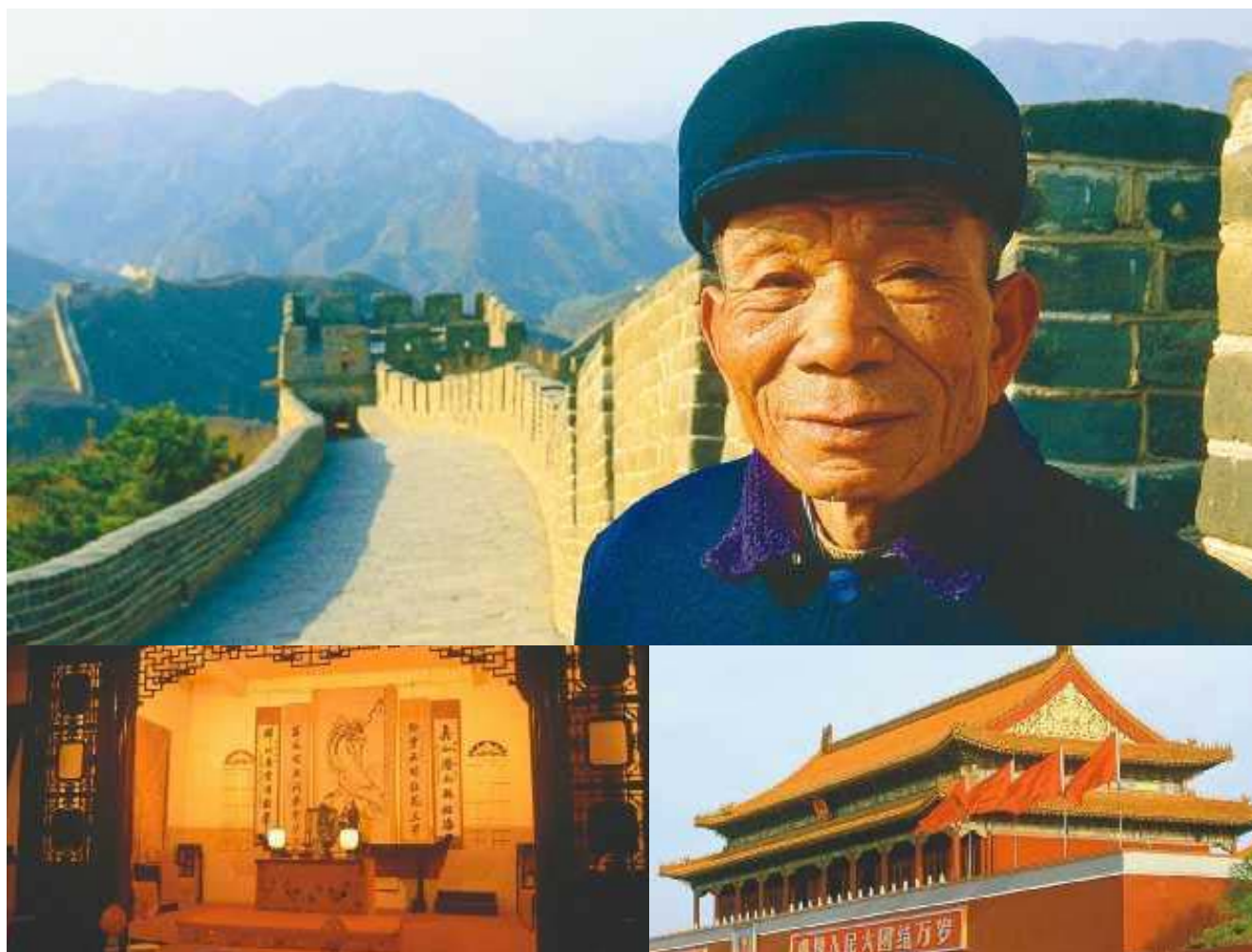
NYA INTRYCK

KINA – KONTRASTERNAS LAND

DET KEJSERLIGA KINA
DET ANTIKA KINA
DET KINESISKA KÖKET
VIN I MITTENS RIKE

TEMA

RESOR TILL
KULTUR OCH NATUR

KONTRASTERNAS LAND I Kina är extrema kontraster normen. Av landets 1,3 miljarder invånare lever miljontals stadsbor i ett konsumtionssamhälle och en byggboom som saknar motsvarighet i världshistorien. Samtidigt lever över hälften av befolkningen kvar i en annan tid. Kejsrerliga palats och kommunistiska monument blandas med traditionell bybebyggelse och moderna skyskrapelandskap. I Kina finns många sanningar och en resa genom landet ger intryck av både oändliga problem och oändliga möjligheter.

Kina är för det första inte ett land utan snarare en kontinent med en yta 21 gånger större än Sveriges och en befolkning på över 1,3 miljarder, nära en fjärdedel av världens totala befolkning. Här finns allt från sandöknar till tropisk regnskog, från världens högsta berg till slätter och lågländer under havsytan, från sibirisk barrskog till vattenfyllda risfält. Över 90% av kineserna tillhör hanfolket men det finns ytterligare 55 olika minoritetsfolk ofta med helt egna kulturer, egna språk och egna religioner.

Hittills är det i huvudsak kustområdena och floddalarna som berörs av det omskrivna ekonomiska undret med rekordtillväxt och byggboom. I Shanghais och Beijings shopping- och bardistrikt möter man en starkt växande överklass och övre medelklass som spenderar stora mängder tid och pengar åt nöjen och märkeskonsumtion. De trendigaste barerna ligger i gamla nedrivningshotade grändkvarter. På gatorna rullar allt-

fler dyra importerade utländska bilar och när man tittar på vad folk har på sig inser man att en hel del av de Kinatillverkade kläderna (60% av världens marknad!) trots allt stannar i landet. Modemedvetenheten ökar och på Hailong Plaza i nordvästra Beijing kan du få tag på det allra senaste inom teknologi, det mesta av högsta kvalitet och till ytterst prutbara priser.

Samtidigt växer klassklyftorna i folkrepubliken. Över 30% av befolkningen räknas som undersysselsatta och den sk flytande befolkningen på runt 120 miljoner driver ständigt från stad till stad i jakt på arbete. Den värld de möter där har inte mycket att göra med den lantliga vardag de är vana vid. Den fridfulla bilden av vattenfyllda risfält mellan grönskande kullar är dock även den bara delvis sann. Den procentuella andelen bönder och mark att odla har minskat dramatiskt sedan Maos dagar. 7% av världens odlingsbara mark ska nu föda

nästan en fjärdedel av dess befolkning. Risätarnas land är fortfarande världens största jordbruksnation, men idag är man tvungna att importera både ris och vete.

För att råda bot både på en alltmer hotande energibrist och årliga översvämningar byggs världens största damm mitt i landet utmed den mäktiga Changfloden (Yang-tze). Den kommer att bli sju gånger större än världens idag största vattenkraftverk och det är ändå bara ett av flera just nu pågående miljardprojekt. Andra är Syd-Nordprojektet som ska råda bot på vattenbristen i norr; Go West-kampanjen som ska sprida tillväxten även inåt landet; totalrenoveringen av Beijing inför sommar-OS 2008; byggandet av den 1.100 km långa Qinghai-Tibetjärn-

vägen stundtals över 5.000 m ö h; och världens längsta bro på 3,6 mil söder om Shanghai. Samtidigt renoveras landets kulturklenoder för att attrahera internationella såväl som nationella turister. Detta skapar inte bara otaliga arbetstillfällen utan ökar också känslan av en gränslös ekonomisk utveckling.

Idag handlar den nationella stoltheten inte bara om det som var, från den långa kejserliga historien till konst och filosofi. Det handlar lika mycket om bilden av Kina som en framtida supermakt. Att resa i Kina är som att titta i ett kalejdoskop. Skaffa dig egna bilder och skingra skuggorna genom att följa med på någon av våra resor. Det är du värd och det är Kina värt!

TED RYLANDER

TEMA-reseledare och sinolog

KINESISKA TECKEN

FÖR DEN NYANLÄNDA Kinarese-nären är det redan i flygplatsens ankomsthall som mötet med ett oändligt antal oidentifierbara tecken väcker känslor som är lika motstridiga som fascinerande. Den nyvakna fascinationen får många att genast vilja veta mera om tecknens inneboende logiska struktur, andra känner en lustfylld frustration över att likt en analfabet konfronteras med en civilisation så helt olik vår. Oavsett den individuella resenärens reaktion vet alla att mötet med Kina inte blir likt något annat.

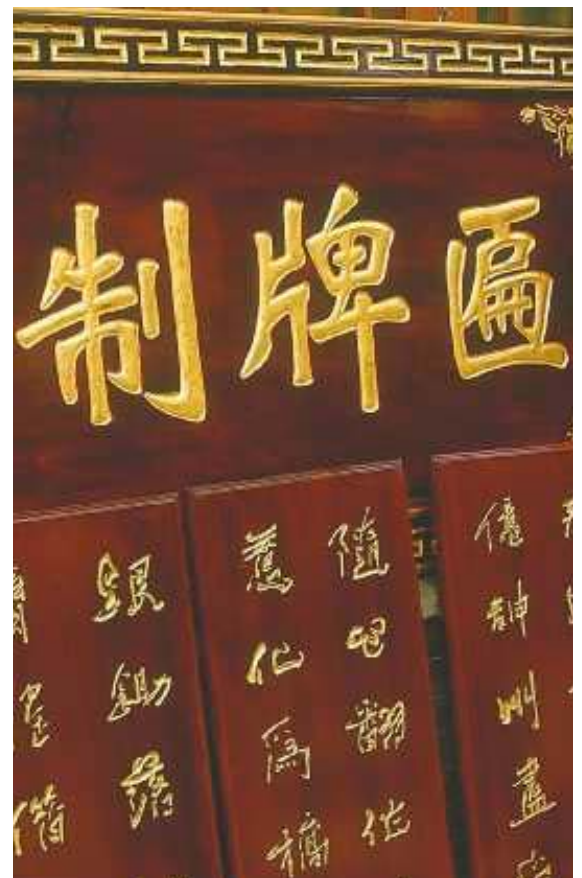
Om vi går tillbaka 3.500 år i tiden var varje enskilt tecken direkt eller indirekt avbildande, inte helt olik de äldsta hieroglyferna. Efterhand när ett nytt skriftsystem utvecklades omformades dessa bilder för att samtidigt skifta betydelse och det är ett mindre antal av dessa en gång över 50.000 tecken som används i dag. Det litterära skriftspråk som parallellt utvecklades blev

naturligtvis den konfucianska traditionens bas för kulturens bevarande och den fasta elitistiska kulturens norm. Därmed har det kinesiska skriftspråket ärvt en ändlös källa av ofta svårförståeliga litterära citat och associationer som är mycket annorlunda det levande talspråket.

Det kinesiska språket är med sin symboliskt antydande karaktär också helt olik de europeiska språken. Till skillnad från tecknens både konkreta och ibland mer långsökta inneboende logik kan språket vara beslöjande, viskande och oexakt. Bortsett från litterära finesser finns det en besynnerlighet i att det kinesiska skriftspråket uppstod långt innan landets många dialekter och språk utvecklades och därmed ännu fungerar som ett band mellan över en miljard människor som annars inte alltid skulle kunna kommunicera inbördes.

MATS AHLBÄCK

TEMA-reseledare och sinolog

DET KEJSERLIGA KINA

Den starka nationella stoltheten i dagens Kina har i mycket sin grund i den unika flertusenåriga kejserliga historien med sina dynastiska cykler. Dessa cykler antyder uppgång och fall och så har det också varit. Kina har sällan varit lika enat som det är idag. Vad menas då med det "kejserliga Kina"? Jo, en förenkling av en ytterst komplicerad historia och som alltid myntad av vinnaren. Men även vinnarens version innehåller fantastiska sanningar.

I DEN KINESISKA FANAN som vecklar ut sig i vinden över Himmelska Fridens torg i Beijing kan man se en stor gul stjärna och fyra små. De symboliserar det ledande partiet, samt arbetare, bönder, småborgare och patriotiska kapitalister. I det kejserliga Kina stod de fyra små stjärnorna för de fyra väderstrecken och den stora för det femte, dvs mitten med kejsaren

som absolut mittpunkt. På himlen motsvarades denna mittersta stjärna av polstjärnan vars purpurroda färg har givit upphov till det kinesiska namnet på kejsarens hem, dvs den purpurroda förbjudna staden, där endast kejsaren och hans närmaste fick röra sig.

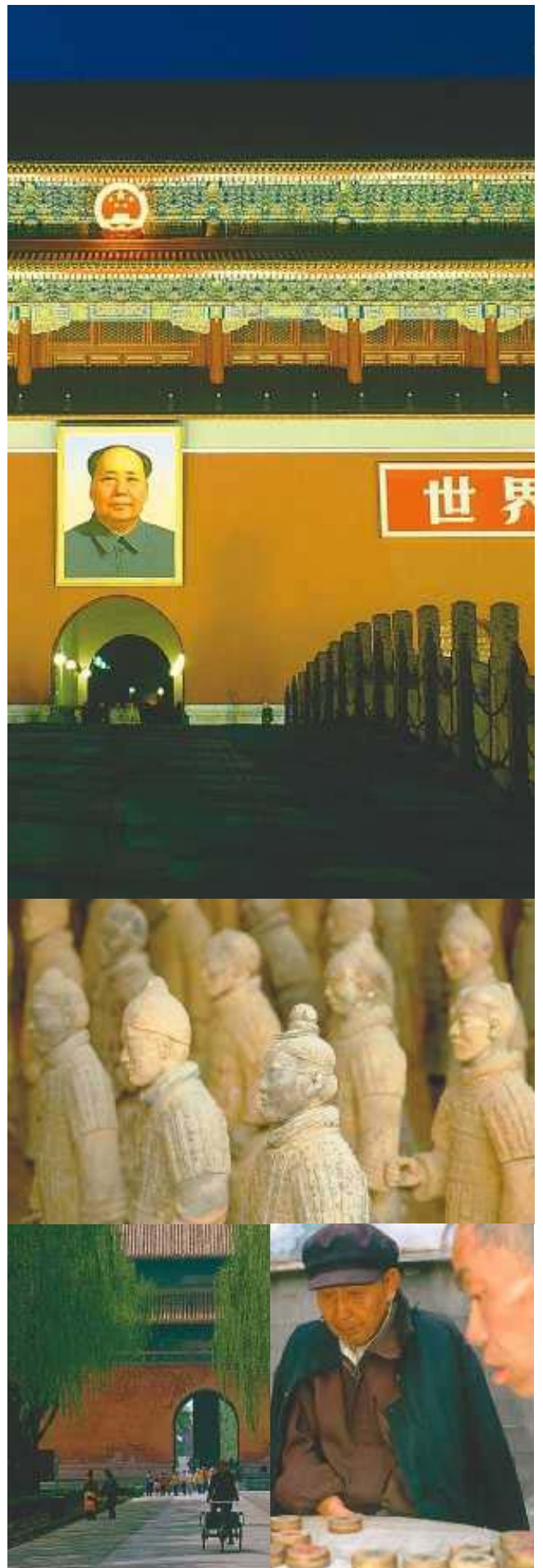
I denna världens mitt känns historiens vingslag påtagliga

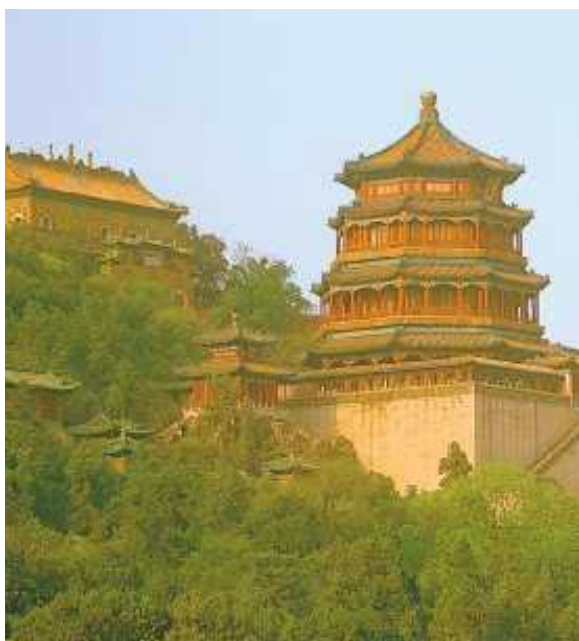
när man bakom fanan ser porträttet av Mao som fortfarande pryder Himmelska Fridens port. Från 1421 fram till idag har Beijing med alla sina kejsarliga tempel och palats satt sin prägel på resten av landet, men det har inte alltid varit så. Kina har haft många huvudstäder. Då den Förste Kejsaren enade Kina och grundade Qindynastin 221 f Kr valde han att förlägga huvudstaden så nära sin maktbas som möjligt, dvs utanför dagens Xi'an. I denna Kinas vaggas utmed Gula floden och mitt i det gula lössjordslandskapet som de första spåren av kinesiska dynastier fanns och finns: Xiadynastin 2200–1750 f Kr, Shang 1750–1040 f Kr och Zhou 1100–221 f Kr. Det var dock först när Förste Kejsaren byggde upp sitt extremt centraliserade välde som enhetstanken fick fäste på det kinesiska fastlandet. Enligt relativt samtida källor ska denne grymme tyrann även ha länkat ihop flera murar till en enda kinesisk mur, standardiserat mynt- och måttssystem, samt byggt ut ett vägnät i samma anda som romarna. Förste Kejsarens största arv till eftervärlden blev dock hans gravområde som vaktas av tusentals terrakottasoldater i naturlig storlek. På detta sätt skulle han garanteras evigt liv. Sedan några bönder för trettio år sen fann dessa soldater har den Förste Kejsaren växt till en ikon och nationalsymbol. Mao var den förste som på allvar lyfte fram denne man som ett föredöme vars grymma medel berättigades av hans oemotsägliga mål, att ena Kina.

Problemet var och är att Förste Kejsarens statsfilosofi alltid har varit kontroversiell i kinesisk historia. Han var nämligen en övertygad legalist. Han trodde m a o att hårda straff och absolut lydnad var vägen till stabilitet och enhet. Hans meningssmotståndare var i första hand konfucianerna som ansåg att kejsaren och alla andra överordnade skulle vara moraliska föredömen och utbildare av massan. I ett idealiskt konfucianskt rike visste alla sin plats och alla ville förbättra sig. Konfucianismen vann i teorin, men den kalla, pragmatiska legalismen kunde alltid plockas fram av senare kejsare då folklig olydnad blev ett problem.

Det konfucianska kejsarliga Kinas bästa dagar var den långa Handynastin 206 f Kr–220 e Kr, men kanske ännu mer den magnifika Tangdynastin 618–907. Centrum i världen var då Kina och centrum i Kina var miljonstaden Chang'an, dagens Xi'an. Härifrån utgick Sidenvägen, en sentida benämning på de karavanvägar som bar varor, idéer, människor och religioner fram och åter mellan Kina och världen i väster. Flera av Kinas och mänsklighetens viktigaste uppfinningar kommer från denna tid, exv krutet, boktryckarkonsten och porslinet. Hängbroar av järn byggdes redan under 800-talet, papperspengar infördes under 900-talet och silkesmaskodlingarna och serikulturen som då redan var över tusen år gammal förfinades till den grad att Kina under lång tid kom att kallas Sidenlandet eller Serkland.

Medan Tangdynastin var öppen och utåtriktad var Mingdynastin (1368–1644) desto mer sluten och inåtvänd. Ming styrdes av hankineserna, som idag utgör drygt 90% av den kinesiska befolkningen. Som huvudsakliga försvarare av den konfucianska civilisationen, kulturen och utbildningsväsendet är det också de som har stått för det mesta av historieskrivningen. Under 12–1300-talet hade hankineserna erövrats av mongolerna och när dessa till slut drog sig tillbaka till gräslandet beslutade sig hankineserna för att aldrig bli invaderade av s k barbarer igen. I början av 1400-talet började man därför bygga ett enhetligt 600 mil långt mursystem av sten och granit,

istället för de jordstampade mer enkla murar som dittills skyddat i norr. Konfucianerna som såg ned på militära och expansiva lösningar fick samtidigt makten vid hovet. Kina började värna om sin egen kultur och slutenheten växte medan nyfikenheten på omvärlden minskade. Den enorma kinesiska flotta som med skattskropp på över hundra meter hade nått Afrikas östkust under 1420-talet rustades ned bara knappt åttio år innan Vasco da Gama skulle segla in i Indiska oceanen med sina endast trettio meter långa båtar.

Den mäktiga och hårt enade Mingdynastin skulle 1644 följas av en lika isolationistisk Qingdynasti. Den vackra fasaden började dock under denna tid krackelera. Den västerländska vördnaden inför det sk kejserliga Kina försvagades i takt med att först portugiser och spanjorer och sedan holländare och briter närmade sig det tidigare så mystiska och ouppnåeliga landet. 1800-talet blev för kineserna ett långt, plågsamt och traumatiskt uppvaknande till en ny tid dominerad av de teknologiskt mer avancerade barbarerna från väst. I korthet kan man säga att Kina fick betala ett oerhört högt pris för att man isolerade sig från omvärlden i nära 400 år.

Plötsligt var Kina inte längre världens mitt utan ett av flera länder och dessvärre inte ens ett av de mäktigaste. Hela det statfilosofiska fundamentet blev ifrågasatt och samtidigt som bl a briter, fransmän och ryssar krigade till sig bättre handelsvillkor rasade en mängd inbördeskrig inne i landet. Det fanns ett stort missnöje med det man-

churiska, halvbarbariska, hovet. En konservativ ledning, ledd av bl a den fruktade änkekejsarinnan Cixi, gjorde att reformerna i kejsardömet gick alldeles för långsamt för att landet skulle kunna hållas enat. 1912 rasade det och gav plats för ett mellan krigsherrar splittrat Kina.

1900-talets revolutioner gick sedan illa åt det kejserliga kulturarvet, men än idag kan man vandra genom Ming- och Qingdynastins praktfulla palats och tempel. Den kinesiska värld man anar här delades in i koncentriska kvadrater där det ociviliserade och otyglade tog över ju längre ut från mitten man kom. Mitt i den högt civiliserade och moraliskt föredömliga mitten utmed en strikt geometrisk nord-sydlig axel satt kejsaren i sin Förbjudna stad, skyddad först av en inre mur, sedan en kejserlig mur, en stadsmur, och slutligen den yttre kinesiska muren. Bara Förbjudna staden med sina 800 palats och 9.999 rum är 720.000 kvadratmeter stort. Söder om denna mitt finns också Himmelens tempelkomplex kvar med sina blå tak och sitt solaltare där kejsaren varje år bad himlen om en förlängning av sitt mandat att styra världen. Runtomkring dessa respektgivande byggnader rusar livet vidare in i en framtid full av hopp och förväntningar. Väl ute på gatan igen dränks känslan av tidlöshet i det tidsuppslukande nuet. Spänningen mellan förändring och kontinuitet är en stor del av upplevelsen att resa i spåren av det sk kejserliga Kina.

TED RYLANDER

TEMA-reseledare och sinolog

OS 2008 MOT VÄRLDSUTSTÄLLNINGEN 2010

Världens folkrikaste land har äntligen fått äran att arrangera Olympiska Spelen, men inte nog med det. Den ständiga närmast kärvänliga konkurrensen mellan Beijing och Shanghai fortsätter när Shanghai två år senare tar hand om Världsutställningen. Arrangemangsmässigt råder det inte direkt stiltje i folkrepubliken.

SEDAN BÖRJAN AV 1990-talet har Shanghai varit landsledande när det gäller den ekonomiska utvecklingen. De politiska besluten har dock tagits i Beijing. Medan Shanghai har förbluffat besökarna med sin byggboom, modemedvetenhet och moderna atmosfär har Beijing i sin tur fyllt behovet av magnifika kejserliga palats, tempel och politisk atmosfär. Tillsammans ger dessa konkurrerande städer en relativt nyanserad totalbild av kommunistpartiets centralstyrda marknadsekonomi.

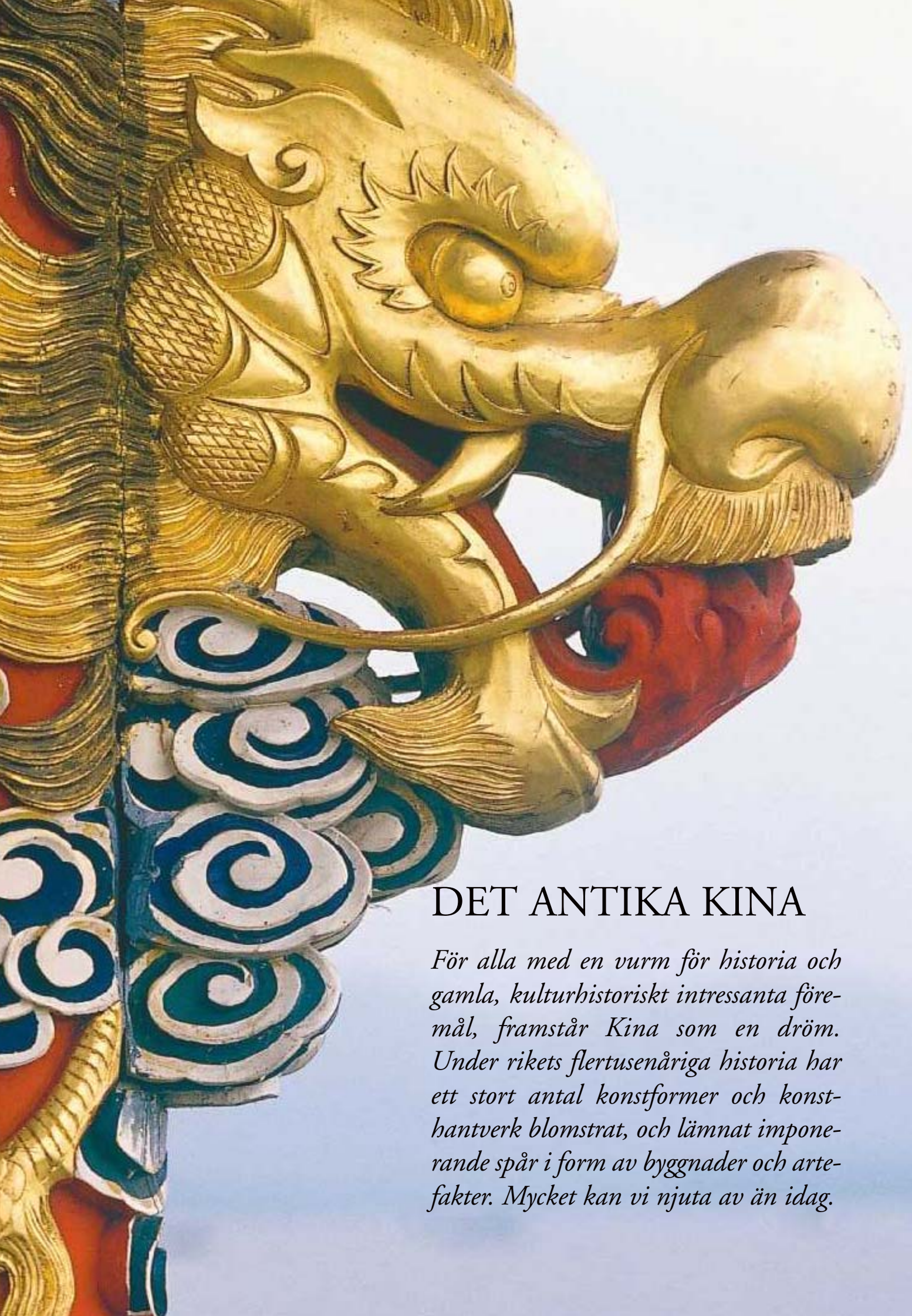
Nu är det dock tid för Beijing att ta ett rejält kliv även när det gäller den ekonomiska aspekten. Sedan några år har bygg- och rivboomen drabbat även huvudstaden. Det är nu mindre än fyra år tills Olympiska Spelen öppnar och då kommer Beijing att ha genomgått en totalrenovering. Allt kretsar i grunden kring det olympiska området, Olympic Green, som kommer att ligga alldeles norr om innerstan. National Stadium kommer att se ut som en gigantisk fågelbur och rymma 100.000 åskådare. Den iskubliktänkande simarenan blir ännu en av sammanlagt 37 arenor. Motorvägar byggs mellan

arenorna och flygplatsen renoveras. Totalt kommer staden att få sex ringvägar och fem nya tunnelbanelinjer. Miljösatsningar görs för flera miljarder kronor när industrikomplex flyttas utanför innerstan, trånga gator breddas och görs om till alléer; och tre gröna bälten planteras runt staden, allt för att göra Beijings luft exemplariskt ren.

Shanghai satsar samtidigt stort på Världsutställningen 2010. Platsen för evenemanget ligger strategiskt placerat nere vid Huangpufloden; tiotusentals företag och boende allokeras; och stadens infrastruktur bättras på. Evenemanget förväntas dra 70 miljoner besökare och om allt faller väl ut kommer man att lyckas undvika de ekonomiska fallor som Lissabon (1998) och Hannover (2000) hamnade i. Framförallt bidrar dessa två storevenemang till att ena, stärka och marknadsföra det nya Kina. Om nu någon hyste den minsta tvekan kan jag berätta att vi kommer att få höra mycket om Kina de närmaste åren.

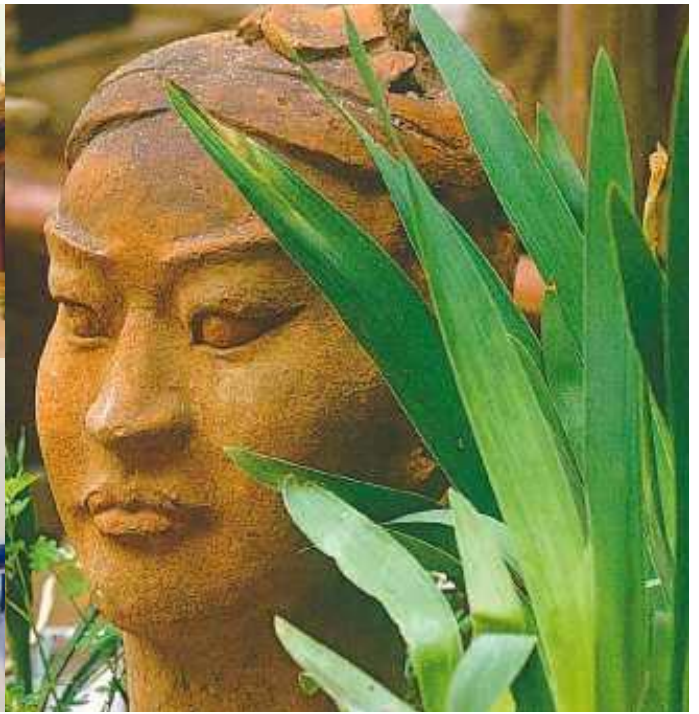
TED RYLANDER

TEMA-reseledare och sinolog

DET ANTIKA KINA

För alla med en vurm för historia och gamla, kulturhistoriskt intressanta föremål, framstår Kina som en dröm. Under rikets flertusenåriga historia har ett stort antal konstformer och konsthantverk blomstrat, och lämnat imponerande spår i form av byggnader och artefakter. Mycket kan vi njuta av än idag.

Europa har ett intresse för kinesisk konst och konsthantverk funnits i många hundra år. Under 1600- och 1700-talen ökade det kinesiska kulturinflytandet i Europa markant, och bidragande till detta var Ostindiska Kompaniet. Det svenska Ostindiska Kompaniet grundades år 1731. Genom dess verksamhet strömmade stora mängder kinesiskt konsthantverk till Sverige. Från Sverige exporterades främst råvaror som trä och järn, och även produkter som tillverkats av dessa material, exempelvis knivar, bössor, yxor och spik. Till att börja med fick Ostindiska Kompaniet kritik för att de förde ut "beständiga varor" och kom tillbaka med "utländskt skräp". Men, med tiden blev alltså "skräpet" både erkänt och hyllat, så till den grad att kinesisk arkitektur och konsthantverk efterbildades friskt – i det som kallas kinesierier.

Mest populärt var porslinet. Klangen från Kinaproducerat porslin har genljutit världen över, och ett språkligt exempel på detta ser man i den engelska termen för porslin, "china". Redan vid tiden för Kristi födelse exporterades kinesisk keramik till kringliggande länder och på 700-talet hade kinesiskt porslin och stengods nått Indonesiens övärld. Under Ming-dynastin (1368–1644) fanns det karakteristiskt blåvita porslinet över hela Asien, runt Afrikas kuster, i Europa och även i Amerika. Sedan 1600- och 1700-talen har kinesiskt porslin verkat inspirerande på den keramiska tillverkningen runt snart sagt hela jordklotet, och detta inflytande har pågått in i våra dagar. Staden Jingdezhen i Jiangxi-provinsen har sedan 1000-talet varit Kinas – och periodvis också världens – centrum för porslinsindustrin. Än idag är porslinet Jingdezhens livsnerv, men produktionen kan knappast mäta sig med forna glansdagar. År 2004 firade staden sitt 1000-årsjubileum.

Lackarbeten var något som tidigt fascinerade europeiska Kinaresenärer. Under ostindiefarartiden importerades stora mängder lackerade föremål från Kina, främst möbler av olika slag. En vanlig färgsättning under den perioden var guldlack

mot svart botten. Lack är ett naturmedel som framställs från saften av lackträdet. Trä som bestryks med lack får god motståndskraft mot vatten och olika typer av syror. Dock är lackerade föremål mycket känsliga för hastiga växlingar i luftfuktighet och temperatur, vilket har medfört att en stor del av de lackarbeten som fördes till Europa av Ostindiska Kompaniet idag är i dåligt skick eller helt förstörda.

Olika typer av sniderier har genom historien varit en viktig del av Kinas hantverkskonst. Råmaterialen har varierat. Ett av de mest framträdande materialen är bambu, som troligtvis har använts i Kina sedan stenåldern. De äldsta bevarade föremålen är dock från Tang-dynastin (618–907). Bambu har använts som byggnadsmaterial, för att tillverka bruksföremål och dessutom till konstnärlig framställning. Under 1700- och 1800-talen exporterade Kina en hel del möbler av bambu till Europa.

Elfenben är ett annat material som har använts för konstnärligt snideri i Kina, vid sidan av horn och ben från andra djur, som buffel och noshörning. Ibland hör man talas om sniderier i jade men detta är missvisande, om inte direkt felaktigt. Varken hammare, mejsel, kniv eller andra enklare verktyg kan användas för att bearbeta den hårda jadestenen. Istället är det fråga om en utdragen process där delar av stenen slipas bort med hjälp av ett slipmedel som är hårdare än själva jaden.

Många av de föremål som kom till Europa med ostindiefararna hade "exportmodifierats", det vill säga anpassats för att falla europeer i smaken. Man ser det tydligt i vissa typer av porslin, där det var vanligt med specialbeställda, västerländska motiv. I detta hänseende skiljer sig dessa konsthantverk från den arkaiska bronskonsten, landskapsmåleriet, kalligrafin och många andra konstformer som uteslutande var avsedda för kineserna själva.

PONTUS FREDRIKSSON
frilansjournalist

VIN I MITTENS RIKE

”Det finns sex eller sju olika slags shaoshing och det finns ett brännvin som är destillerat av hirs, kaoliang, jämte åtskilliga viner som brukar användas som medicin men sedan är listan slut.” Det skrev Lin Yutang för mindre än 80 år sedan. Men, detta stämmer dåligt med dagens kinesiska utbud av starkspritssorter och ett ökande antal kinesiska druvvinproducenter som siktar internationellt.

MÅNGA UPPLEVER DEN kinesiska terminologin när det gäller vin och sprit som något förvirrande. Ordet *jiu* (”vin”) används som samlande benämning på de flesta alkoholhaltiga drycker, så det som i översättning beskrivs som ”vin” kan därför ha en alkoholhalt på över 60 procent. För att undvika missförstånd får man precisera sig. Vin, i västerländsk mening kallas *putaojiu* (”druvvin”) på mandarin. Brännvin kallas vanligen *baijiu* (”vitt vin”).

Det är brännvinet – baserat på ris, hirs eller andra sädeslag – som under de senaste århundradena har varit den mest populära alkoholhaltiga drycken i Kina. Många kinesiska brännvinsorter har skarpa bismaker som utlänningar svårigen vänjer sig vid.

Druvviner har producerats i Kina åtminstone sedan 200-talet f Kr. Bruket introducerades från Centralasien, och detta ursprung har lämnat spår även språkligt; det kinesiska ordet för druva, *putao*, är ett lånord från ett iranskt språk. Dock har druvvin aldrig utgjort någon betydande del av kinesernas dryckesvanor i historien.

Grunden till Kinas moderna vinindustri lades 1892, när utlandskinesen Zhang Bi-shi etablerade druvodlingar i Shandongprovinsen och startade vinföretaget Changyu – idag den ledande aktören på den östasiatiska vinmarknaden. Samma år introducerades druvorna cabernet sauvignon, cabernet franc, cabernet garnischt, merlot och petit verdot i Kina. Zhang Bi-shi införde också metoder för automatiserad produktion. På förvaringsidan ersatte han de gamla urnorna med ekfat.

Kinas vinindustri överlevde under ett stormigt 1900-tal, även om det periodvis var nätt och jämt. I slutet av 1995 fanns det omkring 240 vinerier i Kina. Idag finns det cirka 300, fördelade på 26 provinser. I norra delen av Kinas västligaste provins, Xinjiang, fanns det år 1997 endast 30 hektar med druvodlingar

avsedda för vinproduktion. Tre år senare, tack vare en storsatsning av uppstickaren Suntime, var siffran uppe i 10.000 hektar.

Även den egna konsumtionen av vin har formligen exploderat i Kina under det senaste decenniet. Mellan åren 1994 och 2000 ökade Kinas vinkonsumtion med 61,8 procent, och enligt en marknadsundersökning gjord av Changyu kommer kinesernas efterfrågan på vinprodukter att fortsätta att växa, i snitt åtta till tio procent per år. Trots den dramatiska ökningen ligger kinesernas vinkonsumtion ännu på en jämförelsevis låg nivå per capita – omkring en halv flaska per person och år. Men, med 1,3 miljarder människor blir det förstås en hel del vin, sammantaget.

Till största delen kan man nog säga att Kinas vinproduktion hittills har fokuserat på kvantitet snarare än kvalitet. Men, det finns de som anser att Kina har stor potential att på sikt utvecklas till en framstående vinnation.

– Utifrån vad jag har smakat tycks det som om det kommer att dröja ett tag innan Kina har några betydande mängder vin som resten av världen kan ha något seriöst intresse för.

Det säger Jancis Robinson, prisad brittisk vinförfattare och Master of Wine. Dock framhåller både hon och andra vinkännare att det i dagens Kina finns en mängd intressanta satsningar i mindre skala. Producenten Dragon Seal försöker till exempel med syrah, en druva som i övrigt knappt förekommer i Kina. I Wine Report 2004 listar Denis Gastin Dragon Seal som den mest prisvärda östasiatiska vinproducenten, och deras Cru du Huailai Syrah 2000 hamnar på tio-topplistan över Östasiens främsta kvalitetsviner.

PONTUS FREDRIKSSON
frilansjournalist

KONSTEN ATT NJUTA AV SPELETS REGLER

I Kina har man länge vetat hur viktigt spelet och leken är för det allmänna välbefinnandet, och då talar vi om allt från drakflygning till brädspel. Det som nu följer är sålunda en ingalunda oansenlig del av den kinesiska kulturen.

REDAN FÖR TVÅTUSEN år sen ägnade kineserna sig åt olika typer av sällskapsspel. Två av de idag vanligaste är kinesiskt schack (*xiangqi*) och mah-jong (*majiang*). Kinesiskt schack som i mycket påminner om det västerländska ska inte förväxlas med det som vi på svenska kallar kinaschack. Grunderna till det kinesiska schacket importerades från Indien långt innan det europeiska fann sin form på 1400-talet. De centrala aktörerna är inte drottningen och kungen utan generalen och hans mandariner. Spelplanen har 64 rutor och pjäserna består av runda träpuckar försedda med röda respektive gröna tecken. Puckarna förflyttas dock inte mellan rutorna utan mellan de 90 skärningspunkterna. En flod delar brädet i två läger med en fästning på vardera sidan. Generalerna och hans mandariner får inte lämna fästningens nio punkter, men alla övriga utom elefanterna kan korsa floden. En av de stora nyckelpjäserna är den för västerlänningar högst okonventionella kanonen. Det är ett stort nöje att i parker och gränder se detta spel utföras, vanligtvis av äldre män och sommartid nästan alltid i undertröjor. Spelpjäserna bör vid varje drag helst daskas i brädet med full kraft så att dess nya position markeras genom att alla övriga pjäser lyfter några millimeter över spelplanen.

Mah-jong spelas av fyra personer med 144 dominoliknande brickor indelade i serier. Ett ljud man snabbt lär sig att känna igen, i synnerhet i södra Kina, är det karakteristiska rasslandet som uppstår vid det bryska blandandet av plast- eller träbrickorna inför varje ny spelomgång. Kortspel har funnits i Kina i åtminstone 1300 år och idag är det i många parker vanligare med kort än med brädspel.

Ett annat fritidsnöje med två tusen år gamla anor är drakflygning. De färgglada drakarna görs av bambu och papper eller siden, och som så mycket annat användes de ursprungligen i militära syften. Möjligen inspirerade de största drakarna så småningom till byggandet av flygplan. Enligt historiska källor fanns det drakar som redan för över tusen år sedan kunde ge en person möjlighet att ovanifrån observera fiendens rörelser. Slutligen bör man nämna alla olika typer av fingerlekar, i väst känt som mora. Dessa kan pågå vid de runda matborden i timmar, dock inte för alla deltagare, i synnerhet när straffet för varje förlust består i tömmandet av ett glas 50 % -igt brännvin.

TED RYLANDER

TEMA-reseledare och sinolog

DET KINESISKA KÖKET

– EN MÅNGFALD AV SMAKER OCH TRADITIONER

Kina är till ytan nästan lika stort som Europa och har ungefär dubbelt så många invånare. Riket bebos av många olika folkslag som bekänner sig till ett flertal religioner. Kulturen är mångskiftande, även inom den dominerande etniska gruppen, han-kineserna. Kan då man överhuvudtaget tala om *ett* kinesiskt kök?

FÖRVISSO RYMMER KINA ett stort antal varianter av matlagningstraditioner och skolor. Men det finns gemensamma principer som genomsyrar dessa traditioner och ligger till grund för de flesta av Kinas kök. Harvard-antropologen Kwang-chih Chang har listat ett antal sådana principer:

En är den strikta uppdelningen mellan stapelrätter och så kallade tillbehörsrätter, samt kravet på balans däremellan. *Fan* är ordet för ”ris” på kinesiska, men det är också den allmänna benämningen på ”stapelföda”, alltså spannmål och annan stärkelsemat. Ordet *cai*, kan dels betyda ”grönsak”, men termen står även allmänt för de kött- och grönsaksrätter som ackompanjerar stapelbasen i måltiden. Vid en balanserad måltid måste det finnas en lämplig mängd både *fan* och *cai*. Stapelrätterna kan exempelvis bestå av ris, nudlar, bröd, gröt eller pannkakor. Intressant att notera är att potatis inte ses som stapelmat i Kina, utan som tillbehör. En enkel *cai*-rätt är till exempel *qiangtudousi*, wokstekta potatisstrimlor med chilli, sichuanpeppar och sesamolja. För tillagning av en *cai*-rätt används vanligen många ingredienser, främst ur kategorierna kött och grönsaker. I dessa rätter blandas olika smaker med varandra till nya smaker. Ingredienserna tillagas oftast inte hela, utan skärs i bitar av varierande form och storlek beroende på vilken rätt som tillagas. På olika vis kombineras sedan ingredienserna till individuella rätter med smaker som kan skilja sig vitt från varandra.

En annan gemensam nämnare för de kinesiska mattraditio-

nerna är synen på mat som medicin. Denna tanke genomsyrar många matkulturer även i andra delar av världen, men det kinesiska fallet kan skiljas ut genom de bakomliggande principerna. Enligt det kinesiska synsättet följer den mänskliga kroppen principerna för yin-yang. Något förenklat kan de flesta födoämnen kategoriseras som antingen tillhörande yin-kategorin eller yang-kategorin. När yin- och yang-krafterna i kroppen är obalanserade uppstår problem. Då kan man justera denna obalans genom att äta rätt mängd av ett för situationen lämpligt födoämne. Omvänt kan det också vara skadligt att äta för mycket av ett födoämne när kroppen är normalt balanserad.

Kanske är det viktigaste ändå det faktum att maten och ätandet i sig spelar en sådan central roll i den kinesiska kulturen. Få andra kulturer kan sägas vara så matorienterade som den kinesiska, och detta drag tycks vara mycket gammalt. Redan Konfucius (551–479 f Kr) gav noggranna anvisningar om hur mat skulle tillredas och intagas för att vara tillbörligt smaklig, hälsosam och estetiskt tilltalande.

Trots de gemensamma dragen finns det, som sagt, också väldigt stora skillnader inom kinesisk gastronomi. Längs en axel har vi den regionala variationen, som i grunden dikteras av klimatförhållanden och vilka råvaror som finns tillgängliga. Uppdelningen i regionala kök är inte helt oproblematisk. Ofta hör man talas om de åtta provinsköken från Sichuan, Zhejiang, Hunan, Jiangsu, Shandong, Fujian, Guangdong och

Anhui. Andra hävdar att antalet kök i uppställningen egentligen bör vara 16. En mer förenklad indelning utgår från de fyra väderstrecken med Beijing i norr, Guangzhou (Kanton) i söder, Sichuan i väster och Shanghai i öster. Låt oss ta en kort titt på dessa fyra:

Vete är basgrödan i Beijingregionen, vilket har gjort nudlar och ångat bröd viktigare än ris, sojaböner och hirs. Andra viktiga grödor är kål och rovor. Beijings kokkonst har under århundradenas lopp influerats av många andra kök runt om i Kina, på grund av den stora inflyttningen till huvudstaden. Influenser kommer också från de olika kejsarnas hovkök, samt från mongoliska och muslimska mattraditioner. Den mest kända rätten från Beijingköket är förmodligen pekingankan. En folkjär specialitet är *jiaozi*, kokta eller ångkokta pastaknyten med olika slags fyllning. De doppas ofta i soja och vinäger innan de äts.

Det kantonesiska köket är det mest internationellt kända av de kinesiska regionala köken. Från de sydliga provinserna kom de flesta av de stora skaror kineser som emigrerade från och med 1800-talet. Det vi finner på svenska kinarestauranger är till största delen kantonesisksk mat, fastän i en tragiskt modifierad variant. Riktig kantonesisksk mat ses ofta som det kinesiska kökets kronjuvel. Absolut fräschör hos råvarorna och perfekt kontroll av tillagningstemperaturen är två utmärkande drag för kantonesisksk kokkonst. Grillat, rött fläskkött, *char siu*, är en trevlig bekantskap som många Hongkongbesökare har gjort. Sedan finns förstås *dim sum*, det kantonesiskska smörgåsbordet av ångkokta smakbitar.

”Etthundra rätter med etthundra smaker.” Så beskrivs ibland Sichuanköket. Provinsens kokkonst kännetecknas egentligen inte främst av chillihetta, utan av sina många och starkt framträdande smaker. ”Kina är platsen för mat, men Sichuan är platsen för smak” lyder ett annat talesätt. Ett inhemskt särdrag är sichuanpeppar, som i kombination med chilli har gett upphov till en kryddkombination unik för provinsen – *mala*, ”bedövande och brännande”. Kända rätter är bland andra palatsväktarkycklingen, *gongbaojiding*, och den koppärriga gummans bönost, *mapodoufu*.

Fisk och skaldjur spelar en viktig roll i Shanghairegionens kök. Men till skillnad mot vad man skulle kunna tro är det faktiskt sötvattenfisk som är populärast. Shanghaikökets karaktär beskrivs ibland som något söt och oljig. En vanlig tillagningsmetod är rödkokning (*hongshao*), det vill säga bräsering i en sojabaserad kryddsås. Sötsyrlig fisk är en populär rätt, shanghai-revben en annan.

Förutom olika regionala varianter, bidrar även religionen till att skapa mångfald i Kinas matkultur. Ett antal av Kinas runt 100 miljoner buddhister iakttar särskilda vegetariska dieter och av dem som äter kött är det många som avstår från att äta nötkött. En kuriositet inom de vegetariska köken är de rätter som försöker imitera olika kända köträtter – fast förstås utan kött. Kinas omkring 20 miljoner muslimer har också sina egna mattraditioner, som utgår från halaldieten. Fonduegryta (”hotpot”) med färkött är en muslimsk specialitet, liksom *yan-grouchuan*, grillspett med lammkött som kryddas med chili, spiskummin, salt och socker. Även många av Kinas övriga minoritetsgrupper har sina egna karakteristiska kök. Dessutom får man inte glömma den avsevärda variation som finns mellan mat som säljs på gatan och rätter som har utvecklats vid de kejsrerliga hoven. Husmanskost och bankettmat skiljer sig i många hänseenden från varandra. Och så vidare.

Kocken och kokboks författaren Lee Su Jan skriver:

”Den enda oförlätliga kulinariska synd man kan begå är i kinesernas ögon enformighet. Kineserna tröttnar lättare på en viss maträtt än västerlänningarna gör, och de tycker om att hoppa från den ena maträtten till den andra.”

Den som besöker Kina kommer att märka att möjligheterna att variera sitt ätande är i det närmaste outtömliga. Och man behöver inte resa över hela Kina för att ta del av utbudet. I de riktigt stora städerna lever människor från alla landets delar. Där kan den ihärdige gourmeten njuta av det kinesiska kökets hela spektrum.

JOHAN PALMQVIST OCH PONTUS FREDRIKSSON
TEMA-reseledare

KINESISK ARKITEKTUR

Från inmurade låga hus med svängda tak till operahus i globenstil och skyskrapor som spetsar himlen. Kinas byggnadskonst har alltid och kommer alltid att vara spektakulär.

TRADITIONELLA KINESISKA BYGGNADER är omgärdade av en yttermur och innesluter öppna gårdar. Sidobyggnaderna är sekundära medan huvudbyggnaderna och innergårdarnas antal och storlek markerar makt och auktoritet. Inne i denna skyddade värld kunde man bibehålla en miniatyr av ett välorganiserat samhälle. En familjesfär där alla visste sin plats garanterade harmoni och stabilitet, och detta mål ansågs lättare att uppnå genom att med murar och portar hålla den störande omvärlden ute.

När man stiger in genom en kinesisk port måste man först stiga över en hög tröskel. Denna skyddar mot onda andar, som nästan alltid rör sig lågt. Om de ändå tar sig över tröskeln väntar en ande- eller skärmvägg några meter innanför porten. Onda andar kan nämligen inte svänga. Resultatet blir att man aldrig kan se rakt in i ett kinesiskt hem. Man måste svänga lite först innan man till slut når den yttre gården. Kina har alltid varit ett i högsta grad inmurat samhälle som skyr insyn, förmodligen som en reaktion på bristen på privatliv.

Kinesiska byggnader har dessutom genomgående varit låga. Även viktigare palats och tempel har sällan haft mer än en våning. Istället har man skapat känslan av höjd genom att placera byggnaden på en hög sockel och sen låta de mäktiga taken lyfta blicken. Att lägga till ännu en våning har aldrig varit ett önskvärt alternativ i Kina. Det finns ett undantag och det är pagoderna. Dessa flervåningsbyggnader sträcker sig utmanande mot skyn i sina försök att vinna gudarnas beskydd över människan. Pagoderna har influerats dels av den indiska stupan och dels av Handynastins vaktorn. De senare gjordes för tvåusen år sedan av trä och finns idag endast avbildade i gravar och grottor. Pagoderna började först byggas under Handynastin men fick sin blomstringsperiod under Tangdynastin (618–907). De byggdes av sten, tegel och trä, och har genom åren haft flera användningsområden, som fyrorn, förvaring av

Buddhaskulpturer och skrifter, bindare av jordandarna, samt minnesmärken över betydelsefulla personer.

Kinas arkitektoniska dilemma är att det i grunden är en trä- och lerbyggnadskultur. De flesta gamla minnesmärken är idag borta och det är svårt att finna pagoder och tempel äldre än från 800-talet. Kinas mest berömda mästerverk som Förbudna Staden och Himmelsens tempel är nyrenoverade under de senaste trehundra åren. Det mesta av kinesiska muren byggdes för bara femhundra år sedan. Templet Nanchan i Wutaibergen är Kinas äldsta träbyggnad och byggdes år 782. I det sammanhanget står sig de nästan jämgamla norska stavkyrkorna väl.

Med detta i åtanke är det naturligtvis beklagligt att så många gamla byggnader rivs i dagens Kina, men i ett överbefolkat land som nu urbaniseras i rask takt är det helt enkelt inte ekonomiskt försvarbart med enplanshus på platser där man kan bygga på höjden. De senaste åren har istället en helt ny östasiatisk arkitektur växt fram, men idag är det mer kvantitet än kvalitet. I Beijing färdigställs nu 22.000 kvadratmeter bostadsyta om dagen och bakom landets största byggnad, den stalinistiskt influerade Nationalförsamlingen, byggs ett gigantiskt halvglobliknande operahus. I Shanghai, som fram till 1980-talet fortfarande dominerades av de bastanta art-déco-byggnaderna nere vid the Bund, har skyskraporna de senaste åren ökat med flera tusen. Mest spektakulär är den futuristiska Jinmao Tower, världens fjärde högsta byggnad, med världens högsta hotell. Grand Hyatt upptar våning 53 till 87 med ett atrium som garanterat ger dig svindel. Jinmao ska ge bilden av en gigantisk penna stående i en uppslagen bok. Runtomkring tävlar otaliga skyskrapor på sin väg mot himlen. Här som i så många andra kinesiska städer ser vi nästan övertydligt hur det nya möter och inspireras av det gamla.

TED RYLANDER

TEMA-reseledare och sinolog

SKUGGBOXNING OCH FÅGELSÅNG

ATT TIDIGT OM morgonen besöka en kinesisk park är något jag önskar att så många som möjligt får vara med om. Visst kan det först kännas lite motigt att kliva upp ur den sköna sängen men när man väl nått innanför parkens portar väntar en enastående upplevelse. I det tidiga morgondiset, bara ett stenkast från rusningstrafikens kaos med cyklar, bilar och tutande horn, öppnar sig nämligen en helt annan värld. För många Kinarenenärer blir ett besök i en park ett av resans starkaste minnen.

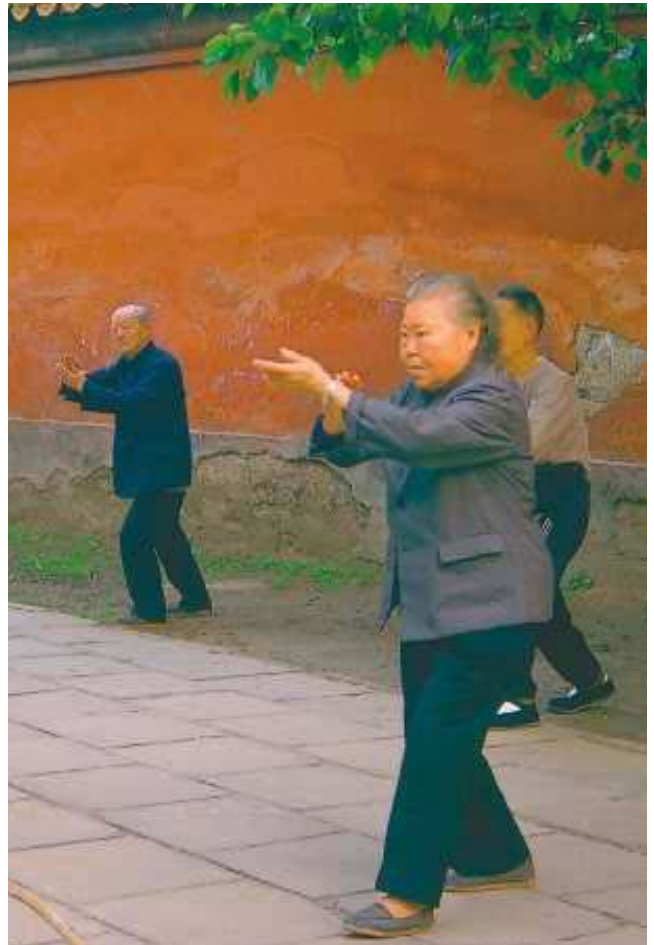
I flera av Kinas parker utövas varje morgon i alla väder olika slags aktiviteter som med ett samlingsord kallas för *qigong*. Tecknet *qi* betyder *livsenergi* och *gong* bland annat *att utöva* eller *att öva*. Tillsammans får de betydelsen *att öva livsenergi* vilket är en viktig del av det kinesiska friskvårdstänkandet. I den traditionella kinesiska medicinens holistiska synsätt har det länge varit känt att den friske gärna bör behandla sig själv för att hålla sig frisk, bland annat genom att utöva nyttiga rörelser i kombination med andningsövningar och mental koncentration som stimulerar kroppens *qi*. En av de vanligaste formerna av *qigong* är *taijiquan*, som är en slags skuggboxning där utövarna utför sina rörelser med långsam precision och harmoni. Ofta står de i stora grupper och visst utstrålar de harmoni, inte bara med sig själva utan även med varandra, då alla utför sina rörelser exakt samtidigt.

Men allting i parken handlar inte om långsamma rörelser och andningsövningar. Där på en liten bergsknalle står två damer och stretchar energiskt mot ett träd samtidigt som de småpratande betraktar övriga besökare i parken. Från sin utsiktsplats ser de ner mot en öppen plats där en liten klunga människor har samlats för att läsa det senaste ur Folkets Dagblad, vars tidningssidor är pryddligt uppklistrade i glasmontrar. Avlägset hörs musiken från parkens dansbana där deltagarna sträcker ut sig i en stilfull wienervals och längre in bland träden vid en stenslagd gång sitter några äldre herrar på en bänk och samtalar. I grenarna ovanför dem dinglar deras medhavda skatter, det vill säga trastar av olika slag, som inifrån sina burar sjunger allt vad de kan medan deras ägare på bänkarna nedanför pöser av illa dold stolthet. I en utomhuspaviljong strax intill framför några pensionerade artister från Pekingoperan sina sånger från förr.

Eftersom kineserna är ett trångbott folk träffar man ofta sina vänner utanför hemmets vrå. Som mötesplats fyller morgonaktiviteterna i parken en viktig social funktion, framförallt för den äldre generationen som inte längre går till arbetet. Och för en tillfällig besökare som jag själv blir besöket i parken en oförglömlig upplevelse.

ANNA STERNBECK

TEMA-reseledare och sinolog

LAO WA – DEN MEST KÄNDE SVENSKEN I KINA

Lao Wa betyder Gamle Wa, där Wa är kort för Waerdenier, på svenska Waldner. Bordtennisspelaren JO Waldner, som också går under smeknamnen "gerillaledaren" och "det ständigt gröna trädet", lär ha svårt att röra sig obehindrat i kinesiska städer. Att vara superkändis i världens folkrikaste land har både sina för- och nackdelar. När han för första gången kom till Kina var han bara femton år. Väl där lärde han sig mycket om hård-

träning men också att kineser inte är oslagbara. Resorna till Kina har blivit fler genom åren och så har också de kinesiska förlusterna mot detta bollgeni. Efter två VM-guld och ett OS-guld i singel, fyra VM-guld i lag, och senast den osannolika fjärdeplatsen i OS i Aten som 39-åring, har han nu toppat med att öppna en restaurang i Sanlitun, ett av Beijings mest kända bardistrikt.

ÅTTAN

Åttan är den mest populära siffran i den kinesiska kultursfären. Det framgick inte minst i augusti 2003, när det statliga kinesiska telebolaget auktionerade ut telefonnumret 8888-8888. Flygbolaget Sichuan Airlines vann budgivningen och betalade mer än motsvarande två miljoner kronor för lyckonumret. Även Kinas OS-kommitté har lyckats få åttorna på sin sida. Olympiaden i Beijing ska invigas 8/8 2008, klockan åtta på kvällen.

JADE

I mer än 5.000 år har kineserna dyrkat jade. Denna "Himlens sten" har ett eget liv, säger man. Dess hårdhet, varaktighet och skönhet har likställts metaforiskt med mänskliga dygder och karaktärsdrag. Om du begår onda handlingar kommer detta att synas på jadesmycket du bär. Enligt folktron förändras jadesstens utseende i enlighet med bärarens gärningar, som en sorts karmamätare.

DEN KINESISKA KIWIN

Visste ni att kiwifrukten kommer från Kina? Det var först i mitten av 1900-talet som det som tidigare kallades kinesiskt krusbär började exporteras från Nya Zeeland under det då nya namnet kiwi.

PANDAN

Den vit- och svartfläckiga jättepandan har blivit synonym inte bara med Kina utan även med utrotningshotade djur. WWF:s symbol blev känd i väst först under 18- och 1900-talet då den blev en populär present till utländska regeringar. Att pandan nu efter över 600.000 år på vår jord är så illa ute (totalt finns ca 1000 kvar) beror bl a på att honan är extremt nogräknad och dessutom sällan blir dräktig, men också på illegal jakt samt på att tillgången på föda, i huvudsak bambuskott och blad, minskar drastiskt. En panda på drygt 100 kg äter runt 20 kg om dagen. Nu är den stora frågan om pandan ska lyckas bli maskot för OS 2008.

NYA INTRYCK ÄR ETT NYHETSREVISOR
OM TEMAS RESOR.

REDAKTÖR OCH ANSVARIG UTGIVARE
ULLA DAHLSTEDT

PRODUKTION CITAT AB

REPRO DONE AB

NYA INTRYCK ÄR TRYCKT PÅ MUNKEN
PURE AV GRAFISKA PUNKTEN.

OMSLAGSFOTO TORLEIF SVENSSON

ÖVRIGA FOTOGRAFER ULLA DAHLSTEDT,
PONTUS FREDRIKSSON, TED RYLANDER
OCH TEMAS BILDARKIV.

TEMA FLYGER TILL KINA
MED SAS

www.temaresor.se

KATALOGBESTÄLLNINGAR 020-38 23 56
TEL BOKNINGAR 0771-37 38 39

